

אשר פדית גויים ואלהיו

וּמִי כַעֲמֵךְ כִּי־שָׂרָאֵל גּוֹי אֶחָד בְּאַרְצְךָ אֲשֶׁר הִלְכּוּ אֱלֹהִים לְפָדוֹת לּוֹ לַעַם וְלָשׁוּם לּוֹ שֵׁם וְלַעֲשׂוֹת לָכֶם הַגְּדוּלָה וְנִרְאוֹת לְאַרְצֶךָ מִפְּנֵי עַמְךָ אֲשֶׁר פָּדִיתָ לָךְ מִמִּצְרַיִם גּוֹיִם וְאֱלֹהֵי: (שמואל ב ז כג).¹

פרשני המקרא על הפסוק

רש"י:

אשר הלכו אלהים - משה ואהרן, שנאמר: נתתיך אלהים לפרעה (שמות ז א). לפדות לו לעם - כך אמרו השלוחים לישראל הקב"ה שלחנו לפדות לו לעם ולשום לו שם ולעשות לכם הגדולה.²

רד"ק:

גויים ואלהיו - פירוש: מגויים ומאלהיו ומ"ם ממצרים משמשת במקום שנים ושלושה. או פירוש והכית גויים ואלהיו, כמו שכתוב: ובכל אלהי מצרים אעשה שפטים.³ או פירוש "גויים" על ישראל, כלומר, אשר פדית ממצרים גויים וזקיניו וגדוליו ואמר גויים בלשון רבים כלומר משפחות ישראל.⁴ ויונתן לא תרגם גויים ואלהיו ואפשר שהיה דעתו כדעת מקצת רבותינו ז"ל שפירשו ואלהיו על השם יתברך, על דרך בכל צרתם לו צר. ואמרו: גויים ואלהיו - כביכול שהוא פדוי עמהם מפני זה לא תרגמו.⁵

שמות רבה טו ה - הכל בשביל חיבתם של ישראל⁶

אמר ר' שמעון בן לקיש: גדולה חיבתם של ישראל שנגלה הקב"ה במקום עבודה זרה ובמקום טינופת ובמקום טומאה בשביל לגאלם.⁷ משל לכהן שנפלה תרומתו לבית הקברות. אמר: מה אעשה? לטמא את עצמי אי אפשר ולהניח תרומתי אי אפשר. מוטב לי לטמא את עצמי פעם אחת וחוזר ומטהר ולא אאבד את תרומתי.⁸ כך ישראל

¹ פסוק זה לקוח מתפילת דוד לפני ארון הברית השוכן באוהל זמני (שבנה לו דוד לאחר שהעלה אותו מבית עובד אדום, הפטרת פרשת שמיני הקרובה), תפילה שנאמרה לאחר שהקב"ה מודיעו, באמצעות נתן הנביא, שלא הוא אשר יבנה את בית המקדש, אלא (שלמה) בנו: "כִּי יִמְלֹאוּ יָמֶיךָ וְשָׁכַבְתָּ אֶת אֲבֹתֶיךָ וְהִקִּימְתִי אֶת זֶרְעֶךָ אַחֲרֶיךָ ... וְהִכִּינְתִי אֶת מַמְלַכְתּוֹ: הוּא יִבְנֶה בַּיִת לְשִׁמִּי וְלִנְנָתִי אֶת פֶּסַע מַמְלַכְתּוֹ ... אֲנִי אֶהְיֶה לוֹ לְאֵב וְהוּא יִהְיֶה לִּי לְבֵן". ראו תפילה פיוטית זו המתחילה במילים: "מִי אֲנֹכִי ה' אֱלֹהִים וּמִי בֵּיתִי כִּי הִבִּיאֲתָנִי עַד הַלָּם: וְתִקְטֵן עוֹד זֹאת בְּעֵינַיִךְ ... וְזֹאת תּוֹרַת הָאֵדָם ... וּמֵה יוֹסִיף דָּוִד עוֹד לְדַבֵּר אֵלֶיךָ וְכוּ". השו"ת תפילה זו, וכל העניין, עם המקבילה בספר דברי הימים א פרק יז. והפסוק בו פתחנו מתאר את יציאת מצרים כחלק מסקירה היסטורית שדוד עורך שם בתפילתו והוא בסיס חשוב לדברינו להלן. השו"ת עם הפסוק המקביל בדברי הימים (שם יז): "וּמִי כַעֲמֵךְ יִשְׂרָאֵל גּוֹי אֶחָד בְּאַרְצְךָ אֲשֶׁר הִלְכְּתָם הָאֱלֹהִים לְפָדוֹת לּוֹ עַם לְשׁוֹם לָךְ שֵׁם גְּדוּלוֹת וְנִרְאוֹת לְגִרְשׁ מִפְּנֵי עַמְךָ אֲשֶׁר פָּדִיתָ מִמִּצְרַיִם גּוֹיִם". ושם לא נזכר "אלהיו".

² אלהים עפ"י רש"י הוא לשון חול ומשמעותו היא שלטון וגדולה, כמו גם אח"כ בתורה במשמעות של בית דין. גם "אלוהיו" שבפסוק משתמע שהוא לשון חול למרות שהפסוק אומר: "ולשום לו שם". הדגש הוא "ולעשות לכם הגדולה". ראו דברינו [נתתיך אלהים לפרעה](#) בפרשת וארא.

³ ראו דברינו [המכה האחת עשרה](#) בפרשת בא.

⁴ שלוש אפשרויות מציג רד"ק ונראה שדבריו ברורים ואינם צריכים הסבר. ראו באופן דומה גם מצודות. וראו עוד פירוש דעת מקרא על הפסוק שמצד אחד מביא את הפרשנים הקלאסיים ומצד שני מציע שלפחות החצי השני של הפסוק מדבר כבר על הכניסה לארץ "לארצך - בארצך" ולפיכך "גויים ואלוהיו" הם שבעת עממי כנען. לא מצרים, לא עם ישראל, ובוודאי שאלהיו אינו שם קדושה: "לארצך - בארצך, כמו: לכל דרכי משכיל=בכל דרכי ... לגרש מפני עמך אשר פדית לך ממצרים גויים ואלהיו ... כלומר: גויי כנען ואלהיהם ... כל גוי וגוי משבעת עממי כנען ואלהיו. פירוש אחר: גויים אלה שבטי ישראל. ואלהיו-זה משה: ראה נתתיך אלהים לפרעה".

⁵ כאן מקדים רד"ק שהכיר את המדרשים שלהלן את "הסוד הגדול" ואת ההפתעה ששמרנו להמשך, שתרגום יונתן נרתע ממנה.

⁶ נניח לפי שעה את פרשני המקרא ונפנה למדרש. בשביל מי נגלה הקב"ה במצרים? שואל מדרש שמות רבה בפרשה טו ונותן מספר תשובות. וכבר נדרשנו במקצת לנושא זה בדברינו בשביל [מי נגלה הקב"ה במצרים](#) וכן דברינו [לי ולכם היא הגאולה](#), שניהם בפרשת בא, הפעם נרחיב ונתמקד באחת מהתשובות שנתנו שם.

⁷ ראו הדימוי של ר' חנינא מספר שורות קודם באותו מדרש: "אמר הקב"ה: כתוב בתורה: בחוץ תעמוד והאיש אשר אתה נושה בו יוציא אליך את העבוט החוצה (דברים כד יא), אף אני אעשה כך: בארץ מצרים ולא במצרים. וכן אמר משה: כצאתי את העיר אפרוש כפי את ה': (שמות ט כט)". הקב"ה יורד למצרים לגאול את ישראל, אבל שומר על מרחק. עומד מחוץ לארץ מצרים, בריחוק ממקום גילולים ועבודה זרה ושמא גם מבני ישראל עצמם שנטמאו בגילולי מצרים ואילולי ההבטחה לאבות לא היו נגאלים. (וכבר הרחיבו מדרשים ופרשנים על מצוות קידוש החודש שנתנה דווקא במצרים כאשר בהמשך קידוש החודש וחישוב לוח השנה יכולים להיעשות רק בארץ ישראל, ראו דברינו [החודש הזה לכם](#) בשבת החודש). ריש לקיש יוצא בכל עוז כנגד שיטת ר' חנינא.

⁸ לאדם (לכהן) יש אפשרות להיטהר, אבל אוכל שנטמא אין לו תקנה. והנמשל ברור. אלא שמדרש זה הוא לכאורה נגד ההלכה וצריך להבין כיצד יכול דרשן באגדה לומר רעיון שאינו עפ"י ההלכה, מה גם שמדובר בריש לקיש שידיו רב לו בשני העולמות. ואולי מדובר רק בטומאה דרבנן כמאמר ר' צדוק: "מדלגים היינו על גבי ארונות של מתים לקראת מלכי ישראל" (ברכות יט ע"ב), או כהלכה: "מנפח אדם בית הפרס והולך" (ברכות יט ע"ב, ראו שם: "בא בטהורה - באין עמו בטהורה, בא בטמאה - באין עמו בטמאה, משום כבודו). ואולי ניתן גם לומר שברגע שהקב"ה ירד למצרים היא נעשתה כמו בית הפרס שנידש או נחרש (עירובין ל ע"ב, פסחים צב ע"ב, מועד קטן ע"ב) ובטלה הימנו הטומאה. כבר הרחבנו בנושא זה בדברינו [מה לכהן בבית הקברות](#). ראו גם הדף [אגדה סותרת](#)

הם תרומתו של הקב"ה ... היו בין הקברות ... אמר הקב"ה: היאך אני גואלם? להניחם אי אפשר, מוטב לירד ולהצילם ... וכשהוציאם קרא לאהרן, אמר לו: טהר אותי, שנאמר: "וכפר את מקדש הקודש" (ויקרא טז ל), "וכפר על הקודש מטומאות בני ישראל" (שם טז).⁹

שמות רבה פרשה טו סימן יט – בעל הגינה, השליח והאריס¹⁰

בשביל מי נגלה הקב"ה במצרים? בשביל משה. אמר ר' נסים: משל לכהן שהיה לו גינה של תאנים ובאותה גינה היה בית הפרס.¹¹ ביקש לאכול תאנים. אמר לאחד: לך אמור לאריס שבעל הגינה אומר לך שתביא לו שתי תאנים. הלך ואמר לו כך. השיבו האריס: מי הוא בעל הגינה? לך למלאכתך! אמר הכהן: אני אלך לגינה. אמרו לו: למקום טמא אתה הולך? אמר להם: אפילו יש שם מאה טומאות הולך אני ולא יתבייש שלוחי.¹² כך, כשהיו ישראל במצרים אמר הקב"ה למשה: לכה ואשלחך אל פרעה. הלך. ואמר לו [פרעה למשה]: מי ה' אשר אשמע בקולו לשלח את ישראל? ... אמר הקב"ה: אלך למצרים ... אמרו לו מלאכי השרת: למצרים אתה הולך למקום טומאה? אמר להם: אלך ולא יתבייש שלוחי משה.¹³

שמות רבה טו יח – בשביל עצמו נגלה הקב"ה במצרים

בשביל מי נגלה הקב"ה במצרים? בשביל עצמו. משל לבן בית שנתפס ע"י בעל מלאכתו ונחבש.¹⁴ אמר לו אדונו: אל תירא, אני בא ומוציאך. שלח עבדו להוציא ולא רצה הפונדקי לשלחו. אמר (בעל המלאכה): יפה עשה הפונדקי,¹⁵ שאני אמרתי לו: "אני בא ומוציאוך", ולא פקדתיו, שאני משלח את עבדי. כך אמר הקב"ה לאברהם: עתידים הם בניך להשתעבד במצרים ואח"כ אני גואלן ... שלח הקב"ה משה לגואלם ולא רצה פרעה. אמר הקב"ה: כראוי עשה פרעה, כי אני אמרתי לאברהם: "אני בא ומוציאוך" או אהרן "אנכי"? לא אמרתי אלא: "אנכי ה' אלהיך המעלך מארץ מצרים" (תהלים פא יא).¹⁶

הלכה בדפים המיוחדים, שם הבנו דרשות דומות בהן האגדה סותרת לכאורה ושלא כאורה את ההלכה. נשאר את הנושא לחכמים ובקיאים מאתנו בהלכה ונשמח לקבל תגובות משואבי המים.

⁹ אנחנו בגאולת ישראל. ראו דבריני **קול דודי** בשיר השירים, המדרשים שם על ישראל שלא היו ראויים לגאולה ולפי שהקב"ה היה חפץ בגאולת זכו שהתקיים בהם: "קול דודי הנה זה בא, מדלג על ההרים, מקפץ על הגבעות" – ו"הואיל והוא חפץ בגאולתכם, אינו מביט בחשבונותיכם" ועוד. הכהן, הוא הקב"ה בנמשל, יורד עד מ"ט שערי טומאה בלי לעשות חשבונות הרבה, על מנת להציל את תרומתו – את עם ישראל ולקיים הבטחתו לאבות. והוא אכן נטמא. ומי מטהר אותו מטומאתו? אהרן הכהן, חביבם של ישראל, שהיה איתם בכל שנות השעבוד.

¹⁰ רוב המדרשים שלהלן, הם מפרשה טו בשמות רבה, החודש הזה לכם. ראו גם פסיקתאות רבתי ורב כהנא פרשת החודש.

¹¹ בית הפרס הוא שדה שנחרשה וידוע שהיה שם קבר ויש חשש טומאה על פני כל השדה. וטומאה זו היא מדרבנן.

¹² שוב מוטיב הכהן שיורד למקום הטומאה, לעיל בשביל ישראל (תרומה שאבדה לו שם) וכעת בשביל משה (שהאריס, פרעה, מעז פנים כנגדו).

¹³ בשביל מי נגלה הקב"ה במצרים? בשביל משה - המשלח הולך להציל את השליח ולהגן עליו. אבל "שלוחו של אדם כמותו" ופשיטא שהגנה על כבוד השליח היא הגנה על כבוד המשלח. שהרי פרעה אמר: "מי ה' אשר אשמע בקולו ... לא ידעתי את ה'". ראו שמות רבה ה יד איך פרעה מלגלג על הקב"ה בפני משה ואהרן כאשר הם באים ואומרים לו: "כה אמר ה' אלהי ישראל, שלח את עמי ויחוגו לי במדבר ... אמר להם: המתינו לי עד שאחפש בספרים שלי ... אמר להם: חיפשתי שמו בבית גנזי ולא מצאתי אותך". ראו אגב בהמשך מדרש זה פעם נוספת (ראשונה בעצם) של מוטיב הכהן ובית הקברות (מוטיב שמדרש שמות רבה \ תנחומא מחבב), כאשר פרעה קורא בקול אלהי מואב, עמון, צידון והעברים ולא נענה, עונה לו משה במשל: "למה הדבר דומה? לכהן שהיה לו עבד שוטה. יצא הכהן חוץ למדינה. הלך העבד לבקש את רבו בבית הקברות. התחיל צווח לבני אדם שעומדים שם: לא ראיתם בכאן רבי? אמרו לו: רבך לאו כהן הוא? אמר להם: הן. אמרו לו: שוטה שבעולם, מי ראה כהן בבית הקברות? כך אמרו משה ואהרן לפרעה: שוטה, דרכם של מתים לתובעם בין החיים, שמא החיים אצל המתים? אלהינו חי הוא, אלו שאתה אומר, מתים הם". בהתחלה לא יעלה על הדעת שהכהן ירד אל בית הקברות, מה לחי אצל המת, וכעת הוא בא להציל את תרומתו או לתבוע את כבוד אריסו-שלוחו.

¹⁴ בבית הסוהר. ראו הביטוי "אין חבוש מתיר עצמו מבית האסורים" (ברכות ה ע"ב) ושם הוא דווקא לעניין מחלה ומרפא.

¹⁵ שלא הסכים לשלוח. ובנמשל, הצדקה לעקשנותו של פרעה? הסבר להכבדת הלב? אבל אנחנו מקדימים את הנמשל.

¹⁶ וכמו שאנחנו אומרים בסדר ההגדה: "ויוציאנו ה' ממצרים, לא על ידי מלאך ולא על ידי שרף ולא על ידי שליח, אלא הקב"ה בכבודו ובעצמו. שנאמר: ועברתי בארץ מצרים ... אני ולא מלאך. והכיתי כל בכור, אני ולא שרף. ובכל אלהי מצרים אעשה שפטים, אני ולא שליח. אני ה', אני הוא ולא אחר". ומקורותיו בירושלמי הוריות פרק ג הלכה א: "כד אתא רחמנא למיפרקיה ישראל ממצרים, לא שלח, לא שליח ולא מלאך אלא הקב"ה בעצמו דכתיב [שמות יב יב] ועברתי בארץ מצרים בלילה הזה. ולא עוד, אלא הוא וכל דורגון ידידיה: אשר הלך אלהים אין כתיב כאן, אלא [שמואל ב ז כג] אשר הלכו אלהים". ציטוט של פסוק המוטו שלנו. וכן הוא בשיר השירים רבה ב ט, בפסיקתא דרב כהנא פסקא ה החודש, במדבר רבה יא ב, ונלקט בילקוט שמעוני שיר השירים רמז תתקפ"ו: "דומה דודי לצבי. אמר רבי יצחק: מה הצבי הזה מדלג ומקפץ מאילן לאילן ומסוכה לסוכה ומגדר לגדר, כך הקב"ה מדלג ומקפץ ממצרים לים ומים לסיני. במצרים ראו אותו ועברתי בארץ מצרים, בים ראו אותו וירא את היד הגדולה, בסיני ראו אותו ויאמר ה' מסיני בא". (אבל עם הקמת המשכן נפסקה התגלות זו כדרשה בפסיקתא דרב כהנא פיסקא א - ויהי ביום כלות: "אפריון עשה לו המלך שלמה ... כיון שקיבלו את התורה ונעשו לי לאומה שלימה אמר: אין כבודן של בני שאהא מדבר עמם בפרהסיא, אלא עשו לי משכן ואהא מדבר מתוך משכן". וזה נושא נכבד לענות בו בהזדמנות). ואיפה אנחנו? ראינו "בשביל ישראל" ר"ב בשביל משה". וכעת "בשביל עצמו". לכאורה "עצמו" זה הוא קיום ההבטחה לאבות ואיננו אלא "בשביל האבות", אך יש כאן גם "בשביל עצמו"

מכילתא דרבי ישמעאל בא מסכתא דפסחא פרשה יד – אור וחושך¹⁷

וכן אתה מוצא כל זמן שישראל משועבדין כביכול שכינה משועבדת עמהם, שנאמר: "ויראו את אלהי ישראל ותחת רגליו כמעשה לבנת הספיר" (שמות כד י). וכשנגאלו מה הוא אומר? "וכעצם השמים לטוהר"¹⁸. ונאמר: "בכל צרתם לו צר" (ישעיה סג ט). אין לי אלא צרת ציבור, צרת יחיד מנין? תלמוד לומר: "יקראני ואענהו עמו אנכי בצרה" (תהלים צא טו) ואומר: "מפני עמך אשר פדית לך ממצרים גוי ואלהיו" (שמואל ב ז כג).¹⁹ ר' אליעזר אומר: עבודה זרה עברה עם ישראל ביים, שנאמר: "ועבר ביים צרה והכה ביים גלים" (זכריה י יא), ואי זה זה? זה צלמו של מיכה.²⁰ ר' עקיבא אומר: אלמלא מקרא כתוב אי אפשר לאמר, כביכול אמרו ישראל לפני הקב"ה: עצמך פדית.²¹

וכן את מוצא בכל מקום שגלו ישראל כביכול גלתה שכינה עמהם.²² גלו למצרים שכינה עמהם ... גלו לבבל שכינה עמהם ... גלו לאדום שכינה עמהם ... וכשעתידין לחזור כביכול שכינה חוזרת עמהן ... "אתי מלבנון כלה", כביכול אני ואת מלבנון גלינו - אני ואת ללבנון עולים.²³

ירושלמי סוכה פרק ד הלכה ג – שיטת ר' עקיבא

תני בשם רבי ליעזר: עבודה זרה עברה עם ישראל ביים. מה טעמא? "מפני עמך אשר פדית לך ממצרים גוים ואלהיו". אמר לו רבי עקיבא: חס ושלוס! אם אומר את כן, נמצאת עושה את הקודש חול.²⁴ מה תלמוד לומר: "אשר פדית לך ממצרים" - כביכול כאילו עצמך פדית.²⁵

ממש שהרי "לא יחל דבר" ו"מה יאמר", אם לא היה מקיים את דבריו. ולא רק כהבטחה כללית, אלא כמחויבות אישית לרדת למצרים גם אם הדבר קשור בטומאה. הבהן לא עושה מעשיו רק למען התרומה והאריס.

¹⁷ מקבילה לדרשה זו, מילה במילה, נמצאת בספרי במדבר פרשת בהעלותך פסוקא פד, אך בלשון שונה בספרי זוטא במדבר פרק י. דרשה זו מצויה גם בירושלמי סוכה פרק ד הלכה ג, ומשני מקורות אלה נראה שהתגלגלה לשמות רבה כד א ולקהלת רבה ז ב.

¹⁸ ראו פירוש רש"י על הפסוק: "כמעשה לבנת הספיר - היא הייתה לפניו בשעת השעבוד לזכור צרתן של ישראל שהיו משועבדים במעשה לבנים. וכעצם השמים לטוהר - משנגאלו, היה אור וחדווה לפניו". וכבר הארכנו לדון בנושא זה בדברינו [לבנת הספיר](#) בפרשת משפטים.

¹⁹ גאולת הקב"ה היא בעצם הזדהותו עם צערם של ישראל וצריך להדגיש את ה"כביכול". גוי - עם ישראל, אלהי - הקב"ה שכביכול גלה עמו. אבל הכנסת הפסוק שלנו לדרשה מעוררת דרשות נוספות, שנראה להלן, אשר ייקחו אותנו צעד נוסף. אגב, שימו לב שבנוסח המכילתא וכן הוא במקבילה בספרי במדבר פד ובספרי זוטא (ראו הערה 17), הפסוק הוא: "גוי ואלהיו" בלשון יחיד ואיננו יודעים אם זה עניין מובהק, נוסחאות שונות בפסוק עצמו שגרמו לדרשות שונות, או שיבושי מעתיקים ומלבה"דים.

²⁰ כיון שסיים הדרשן בפסוק "אשר פדית גויים ואלהיו", מתגלגלת המשך הדרשה (או שמה עריכת הדרשות על הפסוק וקיצוץ) לרשות קיצוניות. האחת, ש"גויים ואלהיו" היא עבודה זרה שהיו ישראל שטופים בה במצרים ויצאו איתה! ראו גם שמות רבה כד א: "אמר ר' יהודה ב"ר אלעאי: לא דיים שעבר עמהם צלמו של מיכה אלא שהיו מקישיין כלפי מעלה דברים שנאמר: (שמואל ב ז) אשר פדית לך ממצרים גוים ואלהיו". ומשם הדרך קצרה לחטא העגל ולומר גם עליו: "אשר פדית". ופסל מיכה שעבר עמו ביים הוא נושא נכבד שנגענו בו במקצת בדברינו [וימרו על ים סוף](#) בפרשת בשלח. והדברים עתיקים.

²¹ הקיצוץ השני, הוא דרשת ר' עקיבא על הקב"ה שכביכול נפדה בעצמו ביציאת מצרים, ובני ישראל הם שאומרים לו את זה: אנחנו יודעים שלא רק אותנו פדית ממצרים, עד ש"אלמלא מקרא כתוב אי אפשר לאמר". (ראו גיליון מיוחד שהקדשנו לנושא [אלמלא מקרא כתוב אי אפשר לאומר](#) במיוחדים). דרשה זו מגיבה על דרשת ר' אליעזר ולשתיהן נתייחס בהרחבה במקור הבא (ירושלמי וסיעתו), מה גם שהנוסח כאן קצר וחסר. נמשיך ברצף של המכילתא ונרחיב על שיטת ר' עקיבא בירושלמי להלן.

²² ראו כדוגמא נוספת הדרשה במדרש תהלים (בובר) מזמור יא, על הפסוק: "איך תאמר לנפשי נודי הרקם צפור" כתוב "נודו" וקוראים: "נודי". "בשעה שגלו ישראל היו אומות העולם אומרים להגלותן ממקומן. אמרו: כנוד נדדו הרב ותלמידו, נודו כתיב נודי קרי, כלפי מעלה וכלפי מטה אמרו, כלפי מעלה כצפור נודדת מן קנה כן איש נודד ממקומו (משלי כ ח), ואין איש אלא הקדוש ברוך הוא, שנאמר ה' איש מלחמה (שמות טו ג)".

²³ כאן יש חזרה לדרשה של "בכל צרתם לו צר" ולמוטיב של הזדהות השכינה עם צערם וסבלותיהם של ישראל. ראו המבנה הקלאסי של הדרשה, אשר פותח ומסיים בנושא "כללי ונאה" ובתווך דבריהם הסוערים של ר' אליעזר ור' עקיבא. מי שהקשיב לכל הדרשה הרוויח ומי ששמע רק תחילתה וסופה, אולי לא הפסיד ...

²⁴ שעפ"י שיטת ר' אליעזר "אלהיו" שבפסוק היא עבודה זרה והרי זה חילון של המילה אלהים שבפסוק. ופשיטא שלנוכח שגב הפסוק, דברי דוד בתפילתו - ראו תחילת הדרש, קשה לומר כך. ראו אזכור המילה "אלהים" בתחילת הפסוק: "אשר הלכו אלהים לפדות לו לעם ולשום לו שם וכו'", שהוא וודאי לשון קודש. ובאמת, שיטת ר' אליעזר קשה מאד. "אלהים" - לשון קודש הלך לפדות לו עם ולעשות לו שם ולפדות את עם ישראל ("גויים") ביחד עם עבודה זרה? האם מישהו מתנדב להסביר את שיטת ר' אליעזר בקריאת הפסוק כולו?

²⁵ וכן הוא בקהלת רבה ז ב, הפעם בוויכוח עם ר' יוסי הגלילי: "אשר הלכו אלהים לפדות לו לעם ולשום לו שם, אמר ר' יוסי הגלילי: אומה ואלהיה. אמר לו ר' עקיבא: עשית קודש חול, אמרו ישראל לפני הקב"ה: כביכול עצמך פדית". אך ממקורות אחרים נראה כאילו ר' עקיבא ריכך דרשה זו ואולי אפילו חזר בו ממש. ראו ספרי זוטא פרק י: "ר' אליעזר בן יעקב אומר: מלמד שעברה עמהן ע"ז ביים. אמר לו ר' ע: חס ושלוס! לא עברה עמהם ע"ז ביים. אלא כך אמר להם: כדרך שהייתם משועבדים, כביכול השעבוד לפני. וכן הוא אומר: כי הנוגע בכם נגע בבבת עינו". ובשמות רבה פרשה מב, שם רבי עקיבא דברים קשים בפייהם של בני ישראל בחטא העגל, בדיוק על בסיס הפסוק שלנו: "והמה דברו עלי כזבים. ומה כזבים דברו על הקב"ה? דרש רבי עקיבא: אמרו: וכי עמנו היה עסוק? עם עצמו היה עסוק! לעצמו פדה ולא פדה אותנו, שנאמר: מפני עמך אשר פדית ממצרים גוי ואלהיו". האם חזר בו ר' עקיבא? האם אפשר להכיל את כל הדרשות האלה גם יחד? הקב"ה אכן נפדה והם העלילו עלילות והפכו את הקודש חול.

אותו היום מקיפין את המזבח שבע פעמים אמר רבי אחא זכר ליריחו.²⁶

שמות רבה טו יב - לי ולכם היא הגאולה, אני נפדה עמכם

"החודש הזה לכם" - ר' מאיר אומר: לי ולכם היא הגאולה,²⁷ כביכול אני נפדה עמכם, שנאמר: "אשר פדית ממצרים גויים ואלהיו" (שמואל ב ז כג).²⁸ וקבעו החודש הזה לי ולכם שאני רואה דם הפסח ומכפר עליכם.²⁹

שמות רבה פרשה טו סימן טז - כל הימים שאני עמהם

דבר אחר: ויאמר ה' אל משה ואל אהרן בארץ מצרים לאמר - מה הקב"ה עושה במצרים? בשביל ישראל.³⁰ אמר ר' יצחק נפחא: משל למטרונה שהיתה מקטרגת למלך, נתנה בפילקי והלך לו.³¹ היה עמה המלך בפילקי. אמרו לו: מה איכפת לך? אמר להם: כל הימים שאני עמה, אינה נוטלת שם רע. כך נשתעבדו ישראל במצרים וגלה הקב"ה כביכול עמהם שנאמר: "אנכי ארד עמך מצרימה" (בראשית מו ד).³² וכן בבבל שנאמר: "למענכם שלחתי בבלה" (ישעיה מג יד); וכן במדי ... ביון היה הקב"ה עמהם ... אמרו לו להקב"ה: כל כך למה? אמר להם כל הימים שאני עמהם, אין נוטלין שם רע ...³³

א"ר שמואל בר נחמן: משל לעשיר שיצא בשעת הקיץ. היו אנשים אומרים: בגורן הוא. מה עשה? נכנס ובידו פֶּרְפִיל של ענבים, כדי שידעו הכל שבא מן הכרם.³⁴ כך העובדי כוכבים אמרו להם לישראל: היכן אלהיכם? שנאמר: "אי אלהימו?" (דברים לב לו).³⁵

ויקרא רבה פרשה ט סימן ג - ישועת ישראל והקב"ה

²⁶ סיום זה של הלכה ג שם בירושלמי, מזכיר לנו שמיקום הדרשה בפרק העוסק בשמחת בית השואבה איננו מקרי. ראו שם דרשות ר' אבהו על המשנה: "אני והוא הושיעה נא. אני והוא הושיעה נא, ועל הפסוק בתהילים פ ג: "ולכה לישועתה לנו".

²⁷ ראו דברים רבה (ליברמן) פרשת נצבים: "וצדקה תהיה לנו כי נשמור לעשות" - אם שמרתם את התורה לא על עצמכם בלבד אתם עושין צדקה אלא עלי ועל עצמכם - לי ולכם". הפדות ממצרים כמו שמירת התורה הם "גאולה הדדית" של אלהים ואדם.

²⁸ ר' מאיר, תלמידו של ר' עקיבא, חוזר ומאושש את דרשת רבו: "גויים" הוא עם ישראל בלשון רבים ו"אלהיו" הוא לשון קודש - הקב"ה עצמו נפדה ביציאת מצרים. מגאולה למען ישראל, למען משה, למען האבות, "למען עצמו" של הזדהות, הגענו לגאולת הקב"ה עצמו הוא ובעצם לגאולה משותפת: "לי ולכם היא הגאולה". אך ר' מאיר כר' עקיבא רבו לא חוסך גם הוא את שבטו מבני ישראל (ראו במדבר רבה ז ד על הפסוק: "ויפתוהו בפייהם"), ואפשר שהוא מבקש להכיל את כל השיטות: ר' אליעזר, ר' יוסי הגלילי ור' עקיבא רבו. הקב"ה לא רק פדה כביכול את עצמו ממצרים, אלא פדה את עצמו יחד עם חטא העגל ופסל מיכה. כביכול אין לקב"ה ברירה אלא לגאול את עם ישראל, לספוג את עלבונות עם ישראל וחטאיו ולהמשיך בתהליך, משום שזו גאולתו שלו ומשום שתהליך הגמילה מעבודה זרה הוא קשה וממושך ולא יושלם ביום אחד וגם לא בעשר מכות ומופתים (ולא בקריעת ים סוף ואפילו לא במעמד הר סיני). וזו אולי גם שיטת ר' אליעזר שר' עקיבא דחה לעיל, אכן "אלהים" קודש ו"אלוהיו" חול בפסוק. ויש לעיין עוג בנושא המורכב שהקב"ה נפדה בגאולת מצרים.

²⁹ ובשמות רבה טו ה לעיל ראינו שהאדם גם מכפר על הקב"ה: "וכשהוציאם קרא לאהרן, אמר לו: טהר אותי, שנאמר: וכפר את מקדש הקודש, וכפר על הקודש מטומאות בני ישראל". הגאולה, התורה והכפרה הם הדדיים בין האדם וקונו.

³⁰ חזרנו לכאורה למוטיב "בשביל ישראל", אבל מדרש זה הכיר את המכילתא לעיל ואולי ייתן לנו תשובה על: מאי האי?

³¹ פילקי הוא בית משמר (ביוונית). המלך שם את המטרונה בבית הסוהר, אך מיד משנה דעתו ומצטרף אליה, או שומר מקרוב.

³² וסוף הפסוק: "ואנכי אעלך גם עלה". וזה המוטיב הקודם "בשביל האבות" ושמירת ההבטחה, אך כאן המוטיב הוא "בכל צרתם לו צר", שכבר ראינו לעיל.

³³ השכינה גולה עם עם ישראל על מנת למנוע ממנו שם רע, אבל לגויים יש את השיפוט שלהם. ראו דברי יחזקאל לו כ: "ויבוא אֵל הגוים אֲשֶׁר בָּאוּ שָׁם וַיְחַלְלוּ אֶת שֵׁם קִדְשִׁי בְּאֶמְרֵם לָהֶם עִם ה' אֱלֹהֵי וּמְאָרְצוֹ יִצְאוּ", עד שיש צורך בגאולה שתמנע המשך חילול השם בעיני הגויים: "וְאֶחָמֵל עַל שֵׁם קִדְשִׁי אֲשֶׁר חָלְלוּהוּ בֵּית יִשְׂרָאֵל בְּגוֹיִם אֲשֶׁר בָּאוּ שָׁמָּה".

³⁴ המשל על העשיר לא כ"כ ברור ואפשר שהגיע לידנו חסר. עכ"פ, הציבור היה סבור שהוא נמצא בגורן (ראו בעז במגילת רות), והוא מפתיע אותם כשהוא בכרם.

³⁵ תשובת המדרש שם לגויים המנאצים, במקביל לאשכול הענבים במשל, שמיצו מושווה לדם במקומות רבים, היא: "מה הקב"ה עתיד לעשות לה? (דברים לב) אשכיר חצי מדם, ולא זאת בלבד אלא שעתיד לדרכן שנאמר (ישעיה סג) פורה דרכתי לבדי". אבל עניינינו כאן הוא הקטע שעובדי הכוכבים מקנתרים את ישראל ואומרים: "אי אלוהימו"? שהוא המפתח להבנת משמעות פדות הקב"ה במצרים - חילול השם. ועל כך רבו הפסוקים והמדרשים ולא נוכל להביא את כולם. משה אומר: "למה יאמרו מצרים לאמר בְּרָעָה הוֹצִיאָם לְהָרֹג אֹתָם בְּהָרִים וּלְכַלְתָּם מֵעַל פְּנֵי הָאֲדָמָה" (שמות לב יב), וכן: "מִבְּלַתִּי יִכְלַת ה' לְהַבִּיא אֶת הָעַם הַזֶּה אֶל הָאָרֶץ אֲשֶׁר נִשְׁבַּע לָהֶם וַיִּשְׁחָטֵם בַּמִּדְבָּר" (במדבר יד טז). ובמדרש: "אמר משה לפני הקב"ה: ריבוננו של עולם, עכשיו יאמרו אומות העולם: תש כחו כנקבה ואינו יכול להציל" (ברכות לב ע"א). ויהושע אומר לאחר מפלת העי: "וַיִּשְׁמְעוּ הַכְּנַעֲנִי וְכָל יִשְׂבֵי הָאָרֶץ וַיִּסְבּוּ עֲלֵינוּ וְהִכְרִיתוּ אֶת שְׁמֵנוּ מִן הָאָרֶץ וְמָה תַעֲשֶׂה לְשִׁמְךָ הַגָּדוֹל" (יהושע ז ט). ורש"י שם מפרש: "ומה תעשה לשם גבורתך שיצא כבר ועתה יאמרו תש כוחו". ויואל זועק על מכת הארבה: "חֹסֶה ה' עַל עַמֶּךָ וְאֵל תַּחֲלֶךְ לְחַרְפָּה לְמִשְׁלַבְּ בָּם גּוֹיִם לְמָה יֵאמְרוּ בְּעַמִּים אֵיהֶם אֱלֹהֵיהֶם" (יואל ב ז). ובעל ספר תהלים מיצר על נאופי שם ה': "זָכַר זֹאת אוֹיֵב חַרְפָּה ה' וְעַם נִבְלָל נִאֲצָו שְׁמֶךָ" (תהלים עד י) ומיחל לתשועה בשל כבוד ה': "עֲזָרְנוּ אֱלֹהֵי יִשְׁעֵנוּ עַל דְּבַר כְּבוֹד שְׁמֶךָ" (שם עט ט). מעורבות הקב"ה בגאולה, אינה רק כהזדהות המלך עם המטרונה, אלא כהעשיר שיוצא מהכרם. חילול שם ה' הוא "בעיה שלו" (גם אם ישראל אשמים) ולפיכך הגאולה היא, כביכול עבורו, וגאולת פדות שמו המחולל לא כביכול אלא ממש. ראו תנחומא (בובר) אחרי מות יג: "ויושע ה' ביום ההוא (שמות יד ל) - ויִשְׁעַ עַתִּיב". הקב"ה נושע על ים סוף כאשר ראו סופית את קבורתו ונקמתו במצרים, שם חולל שמו.

"אראנו בישע אלהים" - א"ר אבהו : זה אחד מן המקראות שישועתם של ישראל היא ישועתו של הקב"ה : "ולכה לישועתה לנו" (תהלים פ ג).³⁶

חג פדות וחירות שמח וכשר מחלקי המים

³⁶ כישועת מצרים, כך גם הישועה לעתיד לבוא, אינה רק ישועתם של ישראל, אבל כביכול של הקב"ה, שהוא עצמו נושע ונגאל. ראו הדרשה בויקרא רבה שם (עליה הארכנו לדרוש בדברינו [ושם דרך אראנו בישע אלהים](#), בפרשת צו): ושם דרך - מי ששם את דרכו כמות, אראנו בישע אלהים - הוא יזכה לראות בישעו של אלהים עצמו. לא (רק) בישע שאלהים יעשה, אלא בגאולת הקב"ה כביכול בעצמו. ראו גם מדרש תנחומא פרשת אחרי מות סימן יב: "אמר רבי אבהו: כל ישועה שבאה לישראל, היא של הקב"ה, שנאמר (תהלים צא) עמו אנכי בצרה וגו'. ואראהו בישועתי, אמרו ישראל: רבש"ע הואיל ואמרת עמו אנכי בצרה הושיעה ימינך וענני (תהלים ס) שאם אתה עונה אותנו הישועה שלך היא שנאמר (תהלים פ ג) ולכה לישועתה לנו, שלא תהא הימין לאחור". גאולת הקב"ה היא קידוש השם שחייב לבוא לאחר חילול השם הנורא. ומה שהיה נכון ביציאת מצרים ויקרה בגאולה השלימה, אירע גם בימינו. ראו דברי הרב עמיטל ז"ל [בשיחת יום העצמאות תשס"ב](#), "שובנו אלהי ישענו", ישיבת הר ציון, אלון שבות: "בעקבות השואה לא נותרה שום סיבה בעולם לדחות את גילוי קידוש השם בעולם על-ידי כינון מדינת ישראל. לאחר חילול השם הגדול של השואה נדרשה תשובה היסטורית של קידוש השם. תקומת המדינה וניצחונותיה במלחמות ישראל מול צבאות ארצות ערב שקמו עליה, היוו תשובה של קידוש השם". ראו עניין זה גם בספרו של [משה מיה: עולם בני חרב ובני, הוצאת תבונות](#), תשס"ב, עמודים 72-73, 88.